

การขับเคลื่อนงานพัฒนาแหล่งน้ำ และบริการจัดการน้ำของกรมชลประทาน

Royal Irrigation Department Water Resources Development and Management Mobilisation

ประพิศ จันทร์มา

กรมชลประทาน

Praphit Chanma

Royal Irrigation Department

E-mail: prapit.chan@gmail.com

วันที่รับบทความ : 24 เมษายน 2563

วันที่แก้ไขบทความ : 28 เมษายน 2563

วันที่ตอบรับบทความ : 29 เมษายน 2563

บทคัดย่อ

กรมชลประทานเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำของประเทศไทย ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี ให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 แผนยุทธศาสตร์การบริหารทรัพยากรน้ำ 20 ปี และแผนยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยวางแผนที่จะให้มีการพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำให้บังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างบูรณาการ ซึ่งความสำเร็จของการพัฒนาแหล่งน้ำเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลและยุทธศาสตร์ของกรมชลประทาน ภายใต้กรอบแนวคิด “RID No.1” (Royal Irrigation Department No.1)

ปัจจุบันได้มีการผลักดันและเร่งรัดให้เกิดโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และโครงการสำคัญต่าง ๆ ตามมติของ กนช. (คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ) รวมทั้งโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยได้น้อมนำพระราชกระแสของ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร

กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ที่ทรงให้ติดตามขับเคลื่อน เร่งรัด และแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งกรมชลประทานจำเป็นต้องดำเนินการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนควบคู่ไปกับการปฏิบัติ ตามหลักการทางวิศวกรรม เพื่อให้เกิดความเห็นชอบและความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันทั้ง 2 ฝ่าย อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

การดำเนินงานของกรมชลประทานทั้งในด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำ เป็นการสร้างความมั่นคงที่สำคัญในเรื่องน้ำให้กับประเทศ เพราะเมื่อมีน้ำใช้อย่างเพียงพอ พื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น ก็จะส่งผลให้บังเกิดความเจริญเติบโตกับประเทศชาติสืบไป

คำสำคัญ: กรมชลประทาน (RID) คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, (กนช.) คณะกรรมการจัดการชลประทาน, ยุวชลกร (การฝึกอบรมยุวชลกรเพื่อเรียนรู้งานชลประทาน), เทคโนโลยีของการก่อสร้างเขื่อนคอนกรีตบดอัด (RCC)

ABSTRACT

The Royal Irrigation Department or RID, as an agency responsible for Thailand's water resources development and management mobilization, has formulated its own 20 years strategic plan that complies with the 20-Year National Strategy, the 12th National Economic and Social Development Plan, the 20-year strategic Plan on Thailand Water Resources Management, and the Strategic Plan of the Ministry of Agriculture and Cooperatives. Under the plan, water resources development and management shall be achieved efficiently and comprehensively as stated in the government policy and RID's framework "RID No.1"

At present, many large-scale water resources development projects and other significant projects are accelerated to be commenced as

approved by the National Water Board. Those project include royal projects initiated by His Majesty King Rama X, in which His Majesty's initiates for the acceleration and obstacles solving in the implementation of the projects earlier initiated by His Majesty the Late King Rama IX have been given. For sustainable development, the RID undertakes not only the technical principles of irrigation engineering but also people's participatory promotion so good understanding and agreement shall be met.

This RID's water resources development and management move is one of the main factors for the national security since adequate water resources and increasing irrigation areas shall led to the country's prosperity and national security at the end.

Keywords: Royal Irrigation Department (RID), National Water Resources Board, Joint Management Committee for Irrigation (JMC), Project ministry organisations learn Irrigation irrigation works, Roller Compacted Concrete – RCC Dam

บทนำ

จากการที่ประเทศไทยมีสภาพภูมิประเทศสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสม ผู้คนส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งต้องมึน้ำเป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ในยุคสมัยต่าง ๆ ได้มีความพยายามที่จะนำน้ำมาใช้ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น วิวัฒนาการมาจนเป็นการพัฒนาแหล่งน้ำที่ถูกต้องตามหลักวิชาการในสมัยรัชกาลที่ 5 และได้มีพัฒนาการด้านการพัฒนาแหล่งน้ำเจริญก้าวหน้าอย่างมากในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 กรมชลประทาน ในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบในการพัฒนาแหล่งน้ำจึงได้ดำเนินการก่อสร้างโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดและประเภทต่าง ๆ ทั้งโครงการตามแผนงานปกติที่วางไว้ และโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อให้บรรลุตามเจตนารมณ์ทุกประการ

การพัฒนาแหล่งน้ำและบริหารจัดการน้ำในภาพรวมของประเทศไทย

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ นับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง กรมคลอง ขึ้นเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ.2445 ทำหน้าที่ในการพัฒนาแหล่งน้ำอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการสมัยใหม่โดยการขุดคลองสายใหม่ทำนุบำรุงคลองเดิมไม่ให้ตื้นเขินเพื่อใช้ในการคมนาคมขนส่งและมีน้ำใช้ในการทำสิกรรม ให้ได้ผลผลิตข้าวสำหรับการบริโภคของราษฎรและเป็นสินค้าส่งออก ซึ่งในสมัยนั้นได้พัฒนาในพื้นที่ทุ่งราบภาคกลางเป็นลำดับแรก ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น กรมทอน้ำ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2457 ซึ่งได้เริ่มมีการก่อสร้างโครงการชลประทานตามหลักวิชาการ เพื่อให้มีน้ำใช้ในการเพาะปลูกอย่างเพียงพอเป็นหลัก เช่น การก่อสร้างเขื่อนพระราม 6 โครงการป่าสักใต้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเปลี่ยนชื่อจาก กรมทอน้ำ เป็น กรมชลประทาน เพื่อให้ตรงกับภารกิจในการพัฒนาแหล่งน้ำที่แท้จริง เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2470 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ 7 นับจากนั้นเป็นต้นมา กรมชลประทานจึงได้เริ่มขยายการก่อสร้างโครงการชลประทานออกไป ในหลายภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตก เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในภูมิภาคดังกล่าว จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้ทรงทุ่มเทความสนพระราชหฤทัยในการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ทั้งน้ำท่วม น้ำแล้ง โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำของราษฎรในท้องถิ่นชนบทต่าง ๆ ด้วยทรงเชื่อมั่นว่าเมื่อราษฎรและพื้นที่เพาะปลูกไม่ขาดแคลนน้ำแล้วราษฎรจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี เพราะน้ำคือชีวิตที่ไม่อาจขาดได้ของผู้คน ช่วยให้การพัฒนาประเทศในกิจการต่างๆ ได้รับความสำเร็จ นำพาประเทศสู่ความเจริญมั่นคง มั่งคั่งยั่งยืน ตลอดไป (ปราโมทย์ ไหมกล้า, 2545)

ดังปรากฏโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริประเภทและขนาดต่าง ๆ กระจายในทุกภูมิภาคของประเทศมากกว่า 2,000 โครงการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มิได้เพียงเฝ้าพระราชหฤทัยใส่ในเรื่องของการพัฒนาแหล่งน้ำประการเดียว หากแต่ยังทรงมองไปถึงการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ดังปรากฏเป็นศาสตร์พระราชานจนถึงปัจจุบัน (ปราโมทย์ ไหมกล้า, 2542)

เพื่อให้มีน้ำใช้อย่างเพียงพอ เพื่อบรรเทาและแก้ไขปัญหาอุทกภัย และภัยแล้ง ในการสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 รัฐบาลได้มอบหมายให้หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งในปัจจุบันมี 34 หน่วยงานใน 9 กระทรวง โดยรัฐบาลได้จัดตั้งสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.2560 มีภารกิจเกี่ยวกับการเสนอนโยบายและจัดทำแผนยุทธศาสตร์ แผนแม่บท และมาตรการในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ และขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งบูรณาการข้อมูลสารสนเทศ แผนงาน โครงการ งบประมาณบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผลการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อประโยชน์ในการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทั้ง

ระบบ

กรมชลประทาน เป็น 1 ใน 34 หน่วยงานดังกล่าว ที่มีภารกิจสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาแหล่งน้ำและบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ ซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปีขึ้นมา สอดคล้องและเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี และ แผนยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยได้วางแผนที่จะพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานตามศักยภาพลักษณะลุ่มน้ำ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการตามวัตถุประสงค์การใช้น้ำ ป้องกันความเสียหายและสนับสนุนการบรรเทาภัยพิบัติ อันเกิดจากน้ำ สร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการน้ำชลประทานในระดับพื้นที่ พร้อมทั้งได้กำหนดเป้าหมายที่จะเป็นองค์กรอัจฉริยะที่สร้างความมั่นคงด้านน้ำ เพิ่มคุณค่าในการบริการ โดยสามารถเพิ่มพื้นที่ชลประทานได้จำนวน 49.5 ล้านไร่ มีปริมาณน้ำเก็บกัก 93.655 ล้านลูกบาศก์เมตร มีการป้องกันและบรรเทาภัยจากน้ำ 14.1 ล้านไร่ มีพื้นที่จัดรูปที่ดิน จำนวน 14.46 ล้านไร่ และมีครัวเรือนได้รับประโยชน์ถึง 7.431 ล้านครัวเรือนให้ได้ภายในปี 2579 (กรมชลประทาน, 2560)

แผนยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคงด้านน้ำของประเทศ

การดำเนินงานให้ได้ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี แผนยุทธศาสตร์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตลอดจนแผนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี นั้น จะต้องมีการวางแผนประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการพัฒนาแหล่งน้ำและระบบกระจายน้ำของกรมชลประทานจนถึงปี 2561 มีพื้นที่ชลประทานรวมทั้งสิ้น 33.13 ล้านไร่ มีปริมาณการเก็บกักน้ำไว้ 81,548 ล้านลูกบาศก์เมตร หากจะแยกเป็นรายภูมิภาค ภาคเหนือ มีพื้นที่ชลประทาน 9.16 ล้านไร่ มีปริมาณการเก็บกักน้ำ 26,900 ล้านลูกบาศก์เมตร ภาคกลางมีพื้นที่ชลประทาน 9.94 ล้านไร่ มีปริมาณ การเก็บกักน้ำ 30,214 ล้านลูกบาศก์เมตร ภาคตะวันออก มีพื้นที่ชลประทาน 2.76 ล้านไร่ มีปริมาณการเก็บกักน้ำ 2,576 ล้านลูกบาศก์เมตร

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ชลประทาน 7.85 ล้านไร่ มีปริมาณการเก็บกักน้ำ 14,296 ล้านลูกบาศก์เมตร ภาคใต้ มีพื้นที่ชลประทาน 2.71 ล้านไร่ มีปริมาณการเก็บกักน้ำ 6,143 ล้านลูกบาศก์เมตร และภาคใต้ชายแดน มีพื้นที่ชลประทาน 0.71 ล้านไร่ มีปริมาณการเก็บกักน้ำ 1,419 ล้านลูกบาศก์เมตร (กรมชลประทาน, 2561)

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาเฉพาะในช่วงที่รัฐบาล พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ปี 2557 จนถึงปี 2561 การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเพิ่มพื้นที่ชลประทานนับว่าได้ผลสัมฤทธิ์ เพราะนับตั้งแต่ก่อตั้งกรมชลประทานมาจนถึงปี 2556 มีพื้นที่ชลประทานเพียง 30.30 ล้านไร่ มีปริมาณน้ำเก็บกักได้ 78,898 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือโดยเฉลี่ยสามารถพัฒนาเพิ่มพื้นที่ชลประทานในประเทศไทยได้ปีละประมาณ 270,535 ไร่ เพิ่มปริมาณการเก็บกักน้ำได้เฉลี่ยปีละประมาณ 704.39 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งในยุคก่อน กรมชลประทาน ได้มุ่งสร้างแหล่งเก็บกักน้ำเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุน แต่ในช่วง 4 ปี ของรัฐบาลนี้ กรมชลประทานสามารถเพิ่มพื้นที่ชลประทานได้มากขึ้น โดยเน้นการเปิดพื้นที่ชลประทานเพิ่ม ทำระบบเพิ่ม โดยอาศัยต่อยอดจากแหล่งน้ำที่กรมชลประทานเพียรสร้างสะสมมาแต่ในอดีต สามารถเพิ่มพื้นที่ชลประทานขึ้นมาได้จำนวนถึง 2.83 ล้านไร่ หรือเฉลี่ยเพิ่มพื้นที่ชลประทานได้ถึง ปีละ 707,500 ไร่ ปริมาณการเก็บกักน้ำเพิ่มขึ้น 1,653 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือเฉลี่ยปีละประมาณ 413 ล้านลูกบาศก์เมตร สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าการลงทุน (กรมชลประทาน, 2561)

สำหรับการพัฒนาแหล่งน้ำและระบบกระจายน้ำตั้งแต่ปี 2557 จนถึงปี 2561 แยกเป็นแต่ละภูมิภาค ภาคเหนือ สามารถพัฒนาพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้นได้ 1.01 ล้านไร่ มีปริมาณการเก็บกักน้ำเพิ่มขึ้น 330 ล้านลูกบาศก์เมตร ภาคกลาง สามารถพัฒนาพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น 0.34 ล้านไร่ มีปริมาณการเก็บกักน้ำเพิ่มขึ้น 166 ล้านลูกบาศก์เมตร ภาคตะวันออก สามารถพัฒนาพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น 0.14 ล้านไร่ มีปริมาณการ เก็บกักน้ำเพิ่มขึ้น 563 ล้านลูกบาศก์เมตร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถพัฒนาพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น 0.96 ล้านไร่

มีปริมาณการเก็บกักน้ำ 522 ล้านลูกบาศก์เมตร ภาคใต้สามารถพัฒนาพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น 0.33 ล้านไร่ มีปริมาณการเก็บกักน้ำเพิ่มขึ้น 63 ล้านลูกบาศก์เมตร และภาคใต้ชายแดน สามารถพัฒนาพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น 0.05 ล้านไร่ มีปริมาณการเก็บกักน้ำ 9 ล้านลูกบาศก์เมตร

การมีส่วนร่วมปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความสำเร็จของการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อเพิ่มพื้นที่ชลประทานและความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ของกรมชลประทานนั้น ส่วนสำคัญมาจากการขับเคลื่อนงานโดยให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ ตามนโยบายของรัฐบาล และยุทธศาสตร์ของกรมชลประทาน ที่ได้มีการกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนไว้ 7 ด้าน ภายใต้กรอบแนวคิด “RID No.1” ซึ่ง 1 ใน 7 ด้าน ได้แก่ การเร่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน ของกระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำและบริหารจัดการน้ำ การสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ประสบภัยจากน้ำ การเร่งรัดการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ และคณะกรรมการจัดการชลประทาน (Joint Management Committee for Irrigation : JMC) และอาสาสมัครชลประทานให้เต็มพื้นที่ชลประทาน และทบทวนการดำเนินการโครงการ 1 โครงการ 1 ล้านบาท

การดำเนินงานพัฒนาแหล่งน้ำที่ผ่านมาของกรมชลประทาน สามารถพัฒนาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทานได้ไม่มากนัก เนื่องจากกระบวนการสร้างการรับรู้ระหว่างหน่วยงานของรัฐและประชาชนยังมีช่องว่างมาก ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้รับข้อมูลข่าวสารที่คลาดเคลื่อน เกิดความระแวงและต่อต้าน

ปัจจุบันกรมชลประทานได้ขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านกลไก 4 ด้าน ประกอบด้วย กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน ซึ่งขณะนี้กลุ่มผู้ใช้น้ำพื้นฐานทั้งหมด 51,349 กลุ่ม มีสมาชิก 1,049,800 คน มีพื้นที่ทั้งสิ้น 18,221,947 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.36 ของพื้นที่ชลประทานในโครงการขนาดใหญ่และขนาดกลาง ที่มีอยู่ 24,853,362 ไร่ อาสาสมัครชลประทาน มีทั้งสิ้น 3,426 คน เป็นตัวแทนเกษตรกรที่มีจิตอาสา ทำหน้าที่ประสานงาน สื่อสารความต้องการใช้น้ำ แผนการส่งน้ำ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการบริหารจัดการน้ำระหว่างโครงการชลประทานกับกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน คณะกรรมการ

จัดการชลประทาน (JMC) ขณะนี้มี 310 คณะจาก 17 สำนักงานชลประทาน เป็นคณะทำงานที่มีบทบาทหน้าที่ร่วมรับรู้รับทราบ ร่วมพิจารณาตัดสินใจ ในการบริหารจัดการน้ำของโครงการและยุทธศาสตร์ (การฝึกอบรมเยาวชนเพื่อเรียนรู้งานชลประทาน) มีจำนวน 7,540 รุ่น รวม 359,345 คน (กรมชลประทาน, 2561)

กระบวนการบริหารจัดการน้ำโดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น สามารถขับเคลื่อนและดำเนินการได้ก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จที่น่าพอใจ ตัวอย่างเช่น การบริหารจัดการน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยสงสัย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลเขากระปุก อำเภอนาทาย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งในปัจจุบัน ไม่เพียงแต่จะเป็นพื้นที่ต้นแบบของการบริหารจัดการน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่หลายหน่วยงานเดินทางมาศึกษาดูงานเท่านั้น แต่ยังถูกนำไปถ่ายทอดและขยายเครือข่ายในพื้นที่อื่น ๆ ด้วย จนได้รับรางวัลงานวิจัยดีเด่นแห่งชาติของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในปี 2559

อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จำเป็นต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งพัฒนาทักษะและศักยภาพของข้าราชการทุกระดับควบคู่กันไปด้วย การพัฒนากระบวนการบริหารราชการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น จึงเรียกว่า “การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม” โดยกรมชลประทานได้ใช้แนวทางนี้ในการบริหารจัดการน้ำในปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการน้ำ และการพัฒนาแหล่งน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะสามารถแก้ไขปัญหา และตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง และที่สำคัญจะทำให้ประชาชนเห็นประโยชน์และคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดประสิทธิภาพต่อการบริหารทรัพยากรน้ำเพื่อความมั่นคง สมดุล และยั่งยืน

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่สำคัญที่อยู่ระหว่างการดำเนินงาน

การขับเคลื่อนโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่สำคัญที่กรมชลประทานอยู่ระหว่าง

การดำเนินงาน หลายโครงการและหากดำเนินการแล้วเสร็จ จะทำให้เพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนี้ (สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน, 2561)

1. โครงการเพิ่มปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่วงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีการเจาะอุโมงค์ส่งน้ำที่ใหญ่และยาวที่สุดในประเทศไทย เพื่อสร้างความมั่นคงในเรื่องน้ำ แก้ไข ปัญหาขาดแคลนน้ำ ปัญหาน้ำท่วม และปัญหาคุณภาพน้ำ ในลุ่มน้ำปิง อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ โดยจะมีการขุดเจาะอุโมงค์ส่งน้ำออกเป็น 2 ช่วง คือ อุโมงค์ส่งน้ำช่วงแม่จัด-แม่กวง ระยะทาง 22.975 กิโลเมตร และช่วงแม่แตง-แม่จัด และอาคารประกอบ ระยะทาง 25.624 กิโลเมตร เมื่อแล้วเสร็จ จะสามารถเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนของอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่วงอุดมธาราเฉลี่ยปีละประมาณ 160 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งจะใช้ในการทำเกษตรกรรม อุปโภคบริโภค อุตสาหกรรม และรักษาระบบนิเวศ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการส่งน้ำของพื้นที่ชลประทานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเขื่อนแม่วงอุดมธารา จำนวน 175,000 ไร่ และเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกช่วงฤดูแล้งของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง จำนวน 14,550 ไร่ ช่วยสนับสนุนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การท่องเที่ยว และภาคอุตสาหกรรม ในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน จากปีละ 13.31 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นปีละ 49.99 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้งบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 15,000 ล้านบาท

2. โครงการอ่างเก็บน้ำบ้านป่าละอูอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดกลางมีความจุ 10.46 ล้านลูกบาศก์เมตร เมื่อโครงการแล้วเสร็จจะช่วยเพิ่มความมั่นคงเรื่องน้ำให้กับประชาชนในพื้นที่ สนับสนุนแหล่งน้ำต้นทุนให้กับพื้นที่สหกรณ์ห้วยสัตว์ใหญ่ จังหวัดเพชรบุรี ถึงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งจะมีผู้ได้รับประโยชน์ 1,095 ครัวเรือน สามารถเพิ่มพื้นที่ชลประทานได้ 6,490 ไร่ ใช้งบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 1,109 ล้านบาท

3. โครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร จังหวัดชัยภูมิ เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดกลางมีความจุในระดับเก็บกัก 43.70 ล้านลูกบาศก์เมตร เพื่อใช้เป็นแหล่งเก็บกักน้ำสำรองแก้

ปัญหาขาดแคลนน้ำ ซึ่งมีพื้นที่ได้รับประโยชน์ทั้งหมด 12,000 ไร่ เป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของประชาชนในพื้นที่ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดและยังช่วยบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่ท้ายน้ำอีกด้วย ใช้งบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 1,204 ล้านบาท

4. โครงการพัฒนาน้ำต้นทุนลุ่มน้ำวังตอนด จังหวัดจันทบุรี เป็นการดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งน้ำให้สอดคล้องกับโครงการพัฒนาระเบียงเขตเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ของรัฐบาล ซึ่งจะมีการพัฒนาสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลางจำนวน 4 แห่งในลุ่มน้ำ คลองวังตอนด อยู่ระหว่างการก่อสร้าง 3 แห่ง ประกอบด้วย อ่างเก็บน้ำประแกด มีความจุ 80.20 ล้านลูกบาศก์เมตร อ่างเก็บน้ำพะวาใหญ่ มีความจุ 68.10 ล้านลูกบาศก์เมตร และอ่างเก็บน้ำคลองหางแมว มีความจุ 80.50 ล้านลูกบาศก์เมตร รวมทั้งอ่างเก็บน้ำวังตอนด มีความจุ 99.5 ล้านลูกบาศก์เมตร ขณะนี้อยู่ระหว่างการศึกษาคความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม รวมความจุทั้งหมด 308.5 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้งบประมาณดำเนินการรวมทั้งสิ้นประมาณ 9,411 ล้านบาท โครงการนั้นนอกจากจะแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำ ทำให้มีน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภคในพื้นที่อย่างพอเพียง และช่วยบรรเทาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในช่วงฤดูน้ำหลากได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังสามารถผันน้ำไปใช้ในการอุปโภคบริโภค อุตสาหกรรมในพื้นที่ EEC ได้ถึง ปีละ 100 ล้านลูกบาศก์เมตร อีกด้วย

5. โครงการอ่างเก็บน้ำน้ำป้อนเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา เป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลางในพื้นที่ลุ่มน้ำยม มีขนาดความจุ 90.5 ล้านลูกบาศก์เมตร ในการก่อสร้างตัวเขื่อนใช้เทคโนโลยีของการก่อสร้างเขื่อนคอนกรีตบดอัด (Roller Compacted Concrete – RCC Dam) ก่อสร้างเป็นเขื่อนคอนกรีต บดอัดโดยใช้ถั่วลลียงที่เป็นผลพลอยได้จากการเผาถ่านหินของโรงไฟฟ้า อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มาเป็นส่วนผสมเพื่อลดปริมาณการใช้คอนกรีตเป็นการลดต้นทุน เมื่อแล้วเสร็จจะสามารถกระจายน้ำให้พื้นที่การเกษตร อำเภอเชียงม่วน ได้ 28,000 ไร่ และส่งน้ำให้กับโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ในฤดูแล้งได้อีก 35,000 ไร่ รวมทั้งสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้ปีละ 6.39 ล้านหน่วย ซึ่งจะทำให้การใช้ไฟฟ้าในชุมชนอำเภอเชียงม่วน มีเสถียรภาพมากขึ้นอีกด้วย

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่สำคัญในอนาคต

การขับเคลื่อนโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่และโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่สำคัญคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการขนาดใหญ่และโครงการสำคัญภายใต้คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กนช.) ได้พิจารณาแนวทางเร่งรัดโครงการขนาดใหญ่และโครงการสำคัญให้เป็นไปตามมติ กนช. ที่ต้องการขับเคลื่อนโครงการสำคัญให้ได้จนถึงขั้นตอนการก่อสร้าง โดยมีโครงการขนาดใหญ่และโครงการสำคัญที่สามารถแก้ปัญหาในพื้นที่ซึ่งเป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (ปี 2561-2580) รวมทั้งสิ้นกว่า 300 โครงการ เฉพาะในช่วงปี 2562-2565 มีจำนวน 31 โครงการ แบ่งเป็นภาคเหนือ 4 โครงการ ภาคกลาง 13 โครงการ ภาคตะวันออก เฉียงเหนือ 10 โครงการ ภาคตะวันออก 2 โครงการ และภาคใต้ จำนวน 2 โครงการ อย่างไรก็ตามในปีงบประมาณ 2562 รัฐบาลจะเริ่มขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมจำนวน 9 โครงการ และเมื่อโครงการแล้วเสร็จจะสามารถเพิ่มปริมาณน้ำ ได้ 379 ลูกบาศก์เมตร พื้นที่รับประโยชน์ 840,201 ไร่ ซึ่งทั้ง 9 โครงการ กรมชลประทานเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินโครงการ ประกอบด้วย จำนวน 9 โครงการ (สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, 2561)

1. โครงการบรรเทาอุทกภัยเมืองนครศรีธรรมราช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยการขุดคลองผันน้ำสายใหม่ 3 สาย และก่อสร้างประตูระบายน้ำ จำนวน 7 แห่ง เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จนอกจากช่วยบรรเทาอุทกภัยในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราชได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังสามารถเก็บกักน้ำในคลองได้ 7.7 ล้านลูกบาศก์เมตร มีพื้นที่ได้รับประโยชน์ 17,400 ไร่ ขณะนี้อยู่ระหว่างการดำเนินงานก่อสร้าง คาดว่าจะแล้วเสร็จในปี 2566 ใช้งบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 9,580 ล้านบาท

2. โครงการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงตอนล่าง จังหวัดหนองคาย เป็นโครงการความร่วมมือกับประเทศเกาหลีใต้ เพื่อบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในเขตพื้นที่จังหวัดหนองคาย และอุดรธานี สามารถเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนให้กับลำห้วยหลวง และแก้มลิงต่าง ๆ ประมาณ 246.87 ล้านลูกบาศก์เมตร ทำให้มีน้ำเพียงพอสำหรับการอุปโภคบริโภค เกษตรกรรม

อุตสาหกรรม ปศุสัตว์ และรักษาระบบนิเวศน์ เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จจะสามารถส่งน้ำได้ครอบคลุมพื้นที่ 315,195 ไร่ 284 หมู่บ้าน 37 ตำบล 7 อำเภอ ของ 2 จังหวัดดังกล่าว ใช้งบประมาณทั้งสิ้นประมาณ 21,000 ล้านบาท

3. โครงการประตูระบายน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเลย โครงการนี้เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จจะสามารถเพิ่มพื้นที่ชลประทานฤดูฝน 72,500 ไร่ และฤดูแล้ง 18,100 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 7 ตำบลของอำเภอเชียงคาน บรรเทาอุทกภัยในฤดูน้ำหลาก และสามารถบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำเลยตอนล่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการท่องเที่ยวของ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ขณะนี้อยู่ระหว่างขั้นตอนการดำเนินการก่อสร้าง ซึ่งการออกแบบก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ใช้งบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 5,000 ล้านบาท

4. โครงการประตูระบายน้ำน้ำพุ น้ำท่า จังหวัดสกลนคร เพื่อบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในเขตอำเภอเมืองสกลนคร และอำเภอโคกศรีสุพรรณ โดยการก่อสร้างประตูระบายน้ำ ห้วยงานและอาคารประกอบ ลักษณะเป็นบานโค้งขนาด 8.0x7.0 เมตร จำนวน 7 ช่อง อัตราการระบายน้ำ 963 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที และสร้างคลองผันน้ำเพื่อตัดยอดน้ำจากลำน้ำพุ ก่อนไหลลงสู่หนองหารโดยน้ำผันลงลำน้ำท่า สามารถลดปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่หนองหาร ได้ร้อยละ 40 เพื่อช่วยเหลือราษฎรสำหรับการอุปโภคบริโภค การเกษตรครอบคลุมพื้นที่รับประโยชน์ 78,358 ไร่ 10,857 ครัวเรือน 33 หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลตองโขบ ตำบลเหล่าโพนค้อ ตำบลด่านม่วงคำ และตำบลแมदनท่าม อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ใช้งบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 2,100 ล้านบาท

5. โครงการประตูระบายน้ำบ้านก่อ จังหวัดสกลนคร เพื่อเป็นแหล่งเก็บกักน้ำในลำน้ำสงครามที่บริเวณบ้านก่อไว้ช่วยเหลือการเพาะปลูกโดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ให้แก่พื้นที่เพาะปลูกของประชาชนจำนวนประมาณ 10,000 ไร่ 1,067 ครัวเรือน ในพื้นที่ 8 หมู่บ้าน ในตำบลหนองสนม อำเภอดงเจริญ จังหวัดสกลนคร และสามารถบรรเทาปัญหาน้ำท่วมบริเวณด้านเหนือของประตูระบายน้ำบ้านก่อ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งน้ำสำหรับเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และเก็บกักน้ำเพื่อเป็นแหล่งประมงน้ำจืดในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน

บริเวณพื้นที่โครงการและบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย โครงการนี้จะประกอบด้วย การก่อสร้างประตูปรับน้ำหัวงานและอาคารประกอบ ชนิดบานระบายตรง ขนาดกว้าง 8.00 เมตร สูง 8.30 เมตร จำนวน 4 ช่อง อัตราการระบายสูงสุดวินาทีละ 400 ลูกบาศก์เมตร และก่อสร้างระบบชลประทานฝั่งซ้ายและฝั่งขวา ความยาวรวม 17 กิโลเมตร ซึ่งงบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 1,249 ล้านบาท

6. โครงการอ่างเก็บน้ำลำน้ำชี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง มีความจุในระดับการเก็บกัก 10.21 ล้านลูกบาศก์เมตร เพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำสนับสนุนสถานีสูบน้ำตามลำน้ำชี ตั้งแต่บริเวณท้ายเขื่อนในเขตพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ จนถึงจุดบรรจบลำน้ำพอง ในเขตพื้นที่จังหวัดขอนแก่นครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ 12 ตำบล 19 หมู่บ้าน มีราษฎรได้รับประโยชน์ 2,959ครัวเรือน จะสามารถส่งน้ำให้พื้นที่ชลประทานได้ 75,000 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ชลประทานในฤดูแล้ง 30,000 ไร่ ขณะนี้อยู่ระหว่างการขออนุญาตใช้พื้นที่จากกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการจัดหาที่ดิน ปัจจุบันอยู่ระหว่างเตรียมเสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อขออนุมัติเริ่มดำเนินการก่อสร้างโครงการ คาดว่าจะเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อขออนุมัติเริ่มดำเนินการก่อสร้างโครงการได้ในเร็ว ๆ นี้ ซึ่งใช้งบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 3,100 ล้านบาท

7. โครงการบรรเทาอุทกภัยเมืองชัยภูมิ (ระยะที่ 1) จังหวัดชัยภูมิ เพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยในเขตเทศบาลเมืองชัยภูมิอย่างยั่งยืน สามารถช่วยลดความเสียหายจากน้ำท่วมนาข้าวเฉลี่ยปีละประมาณ 20,000 ไร่และยังสามารถส่งน้ำช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกในฤดูฝนรวม 18,610 ไร่ ฤดูแล้ง 1,850 ไร่ นอกจากนี้ยังจะมีการพัฒนาให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ในส่วนของถนนบนคันคลองจะใช้เป็นเส้นทางสัญจรและลำเลียง ผลผลิตอีกด้วย ลักษณะของโครงการจะประกอบด้วย 4 แผนงานหลักคือ การก่อสร้างระบบผันน้ำลำปะทาวฝั่งตะวันออก การพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำเพื่อชะลอน้ำหลาก การก่อสร้างระบบผันน้ำห้วยยางป่า-ลำชีลอง และการเพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำหลาก ซึ่งงบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 3,440 ล้านบาท

8. โครงการอ่างเก็บน้ำลำสะพุงตอนล่าง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ เป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ

ขนาดกลาง อ่างเก็บน้ำมีความจุ 46.9 ล้านลูกบาศก์เมตร ตัวเขื่อนเป็นเขื่อนดิน สร้างกันลำน้ำสะพุง ซึ่งเป็นสาขาของลำน้ำชี ที่บ้านนาเจริญ ตำบลหนองแวง อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเพาะปลูก โดยสามารถพัฒนาพื้นที่ ชลประทานได้ 40,000 ไร่ บริหารจัดการส่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคได้ 2.16 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี เพื่อทำเกษตรกรรมได้ 105.57 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี และรักษาระบบนิเวศ 73.27 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ซึ่งงบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 3,100 ล้านบาท

9. โครงการคลองระบายน้ำบางบาล-บางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อระบายน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา ก่อนที่จะไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ถึงวินาทีละประมาณ 1,200 ลูกบาศก์เมตร บรรเทาปัญหา น้ำท่วมในเขตอำเภพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางบาล และอำเภอฟักไถ่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งยังสามารถ เก็บน้ำไว้ได้ประมาณ 20 ล้านลูกบาศก์เมตร สำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภค และทำการเกษตรในฤดูแล้ง นอกจากนั้น ยังมี การก่อสร้างถนนสัญจรสองฝั่งคลองเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายในการคมนาคมอีกด้วย ซึ่งงบประมาณดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 17,712 ล้านบาท

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การขับเคลื่อนงานพัฒนาแหล่งน้ำของกรมชลประทาน ขึ้นสู่ปีที่ 117 นั้น กรมชลประทาน ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบและสร้างความมั่นคงในเรื่องน้ำให้กับประเทศ ยังได้นำพระราชกระแสของ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 ที่ทรงห่วงใยโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทรงให้ติดตาม ขับเคลื่อน และเร่งรัด รวมทั้งแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ บังเกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาชน และเพื่อให้โครงการสำเร็จตามวัตถุประสงค์ นำมากำหนดไว้ในแนวทางการปฏิบัติงานเพื่อขับเคลื่อนนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และขับเคลื่อนยุทธศาสตร์กรมชลประทานโดยได้ให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกในการเร่งรัดการดำเนินงาน

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำที่ยังไม่ได้ดำเนินการ ให้แล้วเสร็จตามแผนงานที่วางไว้

สำหรับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ทั้งที่อยู่ระหว่างดำเนินการและยังไม่ได้ดำเนินการ ประกอบด้วยโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 จำนวน 78 โครงการ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจาก พระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 10 จำนวน 25 โครงการ และโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จำนวน 62 โครงการ ในจำนวนทั้ง 25 โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริของรัชกาลปัจจุบัน ที่มีการก่อสร้างกระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ดังนี้ (กองประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมชลประทาน, 2561) ภาคเหนือ จำนวน 9 โครงการ ได้แก่ โครงการปรับปรุงอ่างเก็บน้ำห้วยต้นยาง พร้อมระบบส่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย โครงการก่อสร้างฝายร่องซุย พร้อมระบบส่งน้ำอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยเฮี้ย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยป่าสักพร้อมระบบส่งน้ำ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยแม่ยะพร้อมระบบส่งน้ำ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสามเงา จังหวัดตาก โครงการก่อสร้างฝายวังกอกพร้อมระบบส่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และฝายปางไคร้พร้อมระบบส่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โครงการปรับปรุงก่อสร้างฝายนาม่วงพร้อมระบบส่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง โครงการก่อสร้างสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าพร้อมระบบส่งน้ำบ้านปากล้องลี อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก โครงการปรับปรุงคลองผันน้ำร่องสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 9 โครงการ ได้แก่ โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำชาตมขาว พร้อมท่อส่งน้ำบ้านห้วยหมากหล้า อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอ

โนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี โครงการพัฒนาแหล่งน้ำห้วยหินพร้อมอาคารประกอบ อันเนื่องมาจากพระราชดำริอำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ โครงการขุดลอกอ่างเก็บน้ำหนองบ่อองและขุดร่องชักน้ำ พร้อมติดตั้งสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ โครงการก่อสร้างฝายห้วยไสกรังพร้อมระบบส่งน้ำและขุดลอกหนองน้ำ อันเนื่องมาจากพระราชดำริอำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่น โครงการซ่อมแซมและขุดลอกอ่างเก็บน้ำห้วยแก้งม่วง อันเนื่องมาจากพระราชดำริอำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โครงการก่อสร้างฝายน้ำล้นลำห้วยยาง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำและระบบท่อส่งน้ำบ้านโพนไฮ อันเนื่องมาจากพระราชดำริอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร โครงการก่อสร้างฝายลำห้วยยางพร้อมขุดลอกลำห้วยยาง อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร โครงการขุดลอกแก้มลิงกุดเชียงบังพร้อมอาคารประกอบ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาคกลางและภาคตะวันออก จำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการฝายบ้านเขาแดงพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี โครงการทำนบกินบ้านไทรนอง 2 อันเนื่องมาจากพระราชดำริอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี โครงการก่อสร้างแก้มลิงห้วยใหญ่ ก่อสร้างสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านห้วยแห่น. ขุดสระเก็บน้ำ ม.5 และขุดลอกคลอง ม.15 อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

ภาคใต้ จำนวน 4 โครงการ ได้แก่ โครงการก่อสร้างระบบประปาบ้านผิง 16 พร้อมระบบส่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล โครงการจัดหาน้ำอุปโภคบริโภค ตำบลลำสินธุ์ พร้อมระบบส่งน้ำ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง โครงการปรับปรุงระบบส่งน้ำฝายทดน้ำบ้านไร่เหนือ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง และโครงการฝายเก็บกักน้ำคลองท่ากระจาย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การดำเนินงานของกรมชลประทานทั้งในด้านการพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำ เป็นการสร้างความมั่นคงที่สำคัญในเรื่องน้ำให้กับประเทศ เพราะเมื่อมีน้ำใช้

อย่างเพียงพอ พื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น ก็จะส่งผลให้รายได้เกษตรกรเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 2,750 บาทต่อไร่ และภาพรวมดัชนีวัดความก้าวหน้าภาคการเกษตรเพิ่มขึ้น ตลอดจนการเพิ่มปริมาณน้ำเก็บกัก สนับสนุนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค อุตสาหกรรม การป้องกันน้ำเค็ม การรักษา ระบบนิเวศ รวมทั้งส่งเสริมอาชีพให้แก่เกษตรกร และผู้ที่เกี่ยวข้อง การดำเนินโครงการป้องกันและบรรเทาอุทกภัย ในพื้นที่ต่าง ๆ จะลดปัญหาการเกิดอุทกภัยลดระดับความเสียหายจากอุทกภัยช่วงฤดูฝนในพื้นที่เศรษฐกิจและพื้นที่ใกล้เคียงได้ ทั้งนี้ เป็นไปตามพันธกิจของกรมชลประทาน ที่มุ่งมั่นจะพัฒนาแหล่งน้ำ และเพิ่มพื้นที่ชลประทาน ตามศักยภาพของกลุ่มน้ำให้เกิดความสมดุล บริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการให้เพียงพอทั่วถึง และเป็นธรรม ดำเนินการป้องกันและบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำตามภารกิจอย่างเหมาะสม และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา แหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายความเป็นองค์กรอัจฉริยะ ที่มุ่งสร้างความมั่นคงด้านน้ำ (Water Security) เพื่อเพิ่มคุณค่าการบริการ ภายในปี 2579

วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข

ในการพัฒนาแหล่งน้ำในอดีตที่ผ่านมา ยังไม่สามารถสร้างความมั่นคงด้านน้ำ (water Security) ให้กับประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน โดยมีวิเคราะห์ปัญหา/อุปสรรค ที่ยังไม่สามารถทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ เนื่องมาจากในอดีตการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำยังขาดหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อน ทำให้งานพัฒนาแหล่งน้ำไม่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง รวดเร็ว ประกอบกับงานพัฒนาแหล่งน้ำยังติดขัดเรื่องกฎระเบียบ/กฎหมาย ซึ่งควบคุมบังคับใช้จากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ ทำให้ในการดำเนินการต้องใช้ระยะเวลามาก ในการดำเนินงานอย่างครบถ้วน รวมถึงยังมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ ตลอดจนการดำเนินการด้านมีส่วนร่วมยังขาดการดำเนินการอย่างถูกต้อง ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดการต่อต้าน ซึ่งเป็นปัญหา/อุปสรรค ต่อการดำเนินงานพัฒนาแหล่งน้ำมาโดยตลอด

ปัจจุบันในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ รัฐบาลได้จัดตั้งหน่วยงานหลักได้แก่ สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) เพื่อขับเคลื่อน

บูรณาการหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนงานบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเป็นรูปธรรม ในด้านกฎระเบียบ/กฎหมาย ควรมีการบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ เร่งรัดลดขั้นตอนต่างๆ ให้แล้วเสร็จโดยเร็ว ในด้านงบประมาณ ควรให้ความสำคัญงานด้านพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์อย่างก้าวกระโดด สัมฤทธิ์ผล ตลอดจนในการดำเนินการกระบวนการต่าง ๆ ต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วม อย่างถูกต้องจริงจัง เปลี่ยนการต่อต้านเป็นการสนับสนุนโครงการ

บทสรุป

การขับเคลื่อนการพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำของกรมชลประทาน จากอดีตถึงปัจจุบัน ได้มีวิวัฒนาการและพัฒนาโดยลำดับ ซึ่งเมื่อดำเนินการก่อสร้างโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่สำเร็จเป็นรูปธรรมแล้วภารกิจเป้าหมายต่อมาคือการบริหารจัดการน้ำให้บังเกิดผลตามวัตถุประสงค์ ผ่านองค์ความรู้สำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน อาสาสมัครชลประทาน แผนการส่งน้ำและคณะกรรมการจัดการชลประทาน เป็นการเดินควบคู่กันระหว่างพลังภาครัฐและพลรัฐ ในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้ตรงกัน โดยรัฐมีหน้าที่ให้ความรู้และราษฎรต้องมีส่วนร่วมรับฟังและแสดงความคิดเห็น ซึ่งกรมชลประทานได้ใช้แนวทางดังกล่าวในปัจจุบัน เพื่อเป้าหมายแห่งการเป็นองค์กรที่มุ่งสร้างความมั่นคงด้านน้ำเพื่อเพิ่มคุณค่าในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

ชลประทาน, กรม. “ชลพิพัฒน์พัฒนา ศาสตร์พระราชภูมิพล”. บริษัท พิมพ์ดี จำกัด. 2560.

ชลประทาน, กรม. “ยุทธศาสตร์กรมชลประทาน 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)”. 2560.

ชลประทาน, กรม. “เอกสารการประชุมติดตามงานนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์”. 2561.

กองประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมชลประทาน. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ. 2561.

ชลประทาน, กรม. กองพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลาง. โครงการตามแผนงานปี 2561-2562. 2561.

บริษัท สยามรัฐ จำกัด. “บทสัมภาษณ์พิเศษเรื่อง การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์กรมชลประทาน ภายใต้กรอบแนวคิด “RID No.1”สู่การเป็นองค์กรอัจฉริยะ ที่มุ่งสร้างความมั่นคงด้านน้ำ (Water Security)”. สยามรัฐรายวัน. 2561.

พัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่, สำนักกรมชลประทาน. แผน

งานและโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สำคัญ. 2561.

ปราโมทย์ ไม้กลัด. “พระราชกรณียกิจในการจัดการทรัพยากรน้ำ” วารสารชมรมนักอุทกวิทยา. 3,3 (2542) : 258-269

ปราโมทย์ ไม้กลัด. “พระบิดาแห่งการจัดการทรัพยากรน้ำของไทย” วารสารราชบัณฑิตยสถาน. 27, ฉ.พิเศษ (ธันวาคม 2545) : 232-246.

ทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, สำนักงานสำนักนายกรัฐมนตรี. การแบ่งส่วนราชการสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ. 2561.

พัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่, สำนักกรมชลประทาน. แผนงานและโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สำคัญ. 2561.